

УДК: 271.222(497.11)"1902"(093.2)
Рад примљен: 15.06.2018.
Рад прихваћен: 28.06.2018.

др Ивана Женарју Рајовић

научни сарадник

Институт за српску културу Приштина/Лепосавић

ivanazenarju@yahoo.com

др Урош Шешум

истраживач сарадник

Универзитет у Београду

Филозофски факултет

sesumiii@hotmail.com

**СПИСАК СВИЈУ ЦРКАВА И МАНАСТИРА
У ЕПАРХИЈИ РАШКО-ПРИЗРЕНСКОЈ 1902. ГОДИНЕ***

Апстракт: Списак свију цркава и манастира у епархији Рашко-Призренској представља листу цркава и манастира на подручју Рашко-призренске митрополије 1902. године. У главном делу садржи поименични списак 98 цркава, капела и манастира и 7 храмова у развалинама. Поред тога, у виду додатка, садржи и списак од 5 црквених развалина у гњиланској околини. Аутор документа је протојереј Стеван Димитријевић, а састављен је за потребе женског хуманитарног друштва Одбор госпођа Књагиња Љубица, коме је основни циљ био помагање православних цркава и манастира на простору Османског царства.

Кључне речи: Рашко-призренска епархија, Одбор Госпођа Књагиња Љубица, Стара Србија, Косово, Метохија, цркве, манастири, развалине

* Чланак је написан као резултат рада на пројектима *Српска нација: интелективни и дигитални процеси* (ев. бр. 177014) и *Материјална и духовна култура Косова и Метохије* (ев. бр. 178028), финансираним од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја.

* * *

Српска црква се у последњем веку Османског царства налазила у специфичном положају, са бројним текућим проблемима. Одржавање верског живота, важног за очување националног идентитета, било је у великој мери условљено и стањем у којем су се налазили храмови, као и њиховом опремљеношћу црквеним предметима неопходним за обављање богослужбених радњи. Такође, од велике је важности било и очување монашких заједница окружених иноверним становништвом. Визитације и кореспонденција између представника цркве и народа са једне стране, и представника Краљевине Србије са друге, резултирала су слањем финансијске помоћи коришћене за обнављање цркава и набавку неопходног црквеног мобилијара.

Са свешћу о томе да је најефикаснији начин да се помогне српском народу у Старој Србији управо кроз помагање цркве, у Београду је 30. јануара 1899. године основано хуманитарно удружење под називом Одбор госпођа „Књагиња Љубица“.¹ Оно што је чинило специфичност ове организације, коју је основала класна учитељица и наставница математике Милка Вуловић, јесте чињеница да су је водиле искључиво жене.² Опредељење Одбора госпођа да се сва расположива средства усмере ка помагању цркве проистицало је, пре свега, из дубоке побожности његових оснивачица. Са друге стране, како су и саме говориле: „Уколико Српкиња није кадра с оружјем у својој слабијој руци одужити свој дуг родољубља, дотле је српској жени остао једини пут (...) да руку помоћи роду својем непосредно пружи крозу цркву“.³ Оне су схватале важност цркве у националним питањима, одржању идентитета и борбама за ослобођење од турске власти.⁴

¹ Ово удружење помиње се са неколико варијација у називу – Одбор госпођа „Књагиња Љубица“, Друштво госпођа „Књегиња Љубица“, Друштво „Кнегиња Љубица“ и слично. У раду ће бити коришћен назив под којим је ово удружење основано, и које је до 1913. године најчешће и било у употреби – Одбор госпођа „Књагиња Љубица“, као и скраћени облик Одбор госпођа. Уп.: И. Женарју, *Улоја Одбора Јосића Књагиња Љубица у одржавању живошта цркве на Косову и Метохији*, Косовско-метохијски зборник 5 (2013), 170.

² Први пример ове врсте јесте јеврејско Женско друштво, које је у Београду 1874. године основала Естер Б. Пинто. Наредне године је Катарина Миловук формирала Београдско женско друштво. Након више од двадесет година, основан је Одбор госпођа „Књагиња Љубица“, а Коло српских сестара 1903. године. М. Софронијевић, *Хуманистарна друштва у Србији*, Београд, 2003, 13, 163.

³ *Исшо*.

⁴ „Одабране госпође у тој организацији нису само поклањале одежде, црквене утвари и помагале свештенство на Југу. Много даље су оне бацале копље. Од двора до последње шумадинске кривињаре, оне су од почетка стале куцати на врата на узбуну: како је крајње време спасавати крајеве у ропству.“ Г. Божовић, *Значај рада одбора Јосића*

Удружење је било осмишљено са идејом да пружа материјалну помоћ православним црквама у епархијама под окриљем Васељенске патријаршије, а које су се налазиле на територији Старе Србије и Македоније, али и у Херцеговини и Црној Гори. Цркве су помагане континуирано од оснивања до гашења удружења 1942. године. Једна од првих акција Одбора била је успостављање везе са Министарством иностраних дела, као и српским конзулатима у Приштини, Битољу и Скопљу. Због тога је, убрзо по оснивању, Одбор од Министарства тражио списак и адресе виђенијих свештених лица, митрополита, конзула и других српских чиновника у Турској.⁵

*

Међу документима који су Одбору служили да стекне увид у распоред и број храмова које је имао да помаже, налази се и *Списак свију цркава и манастира у епархији Рашко-џиризенској*. Овај документ налази се у фонду Одбора госпођа Књагиња Љубица, у Историјском архиву Београда, међу осталим документима из друштвене архиве, под архивском сигнатуром 72, 1. 7. Документ је настао пре 12. децембра 1902. године, када је заведен у архиви Одбора. Његов аутор је, судећи по рукопису, протојереј Стеван Димитријевић, у то време ректор Богословије у Призрену.⁶

Према томе, *Списак свију цркава и манастира у епархији Рашко-џиризенској* није представљао званичну епархијску статистику, већ листу сачињену за потребе, а вероватно на тражење Одбора госпођа. Ваља нагласити да наслов не одговара садржају документа, јер представља само листу *служећих цркава* у епархији, а не *свих* православних храмова који су били цели. Уз то, на њему се налазе *нека* црквишта око којих се окупљао сабор и служила литургија, док са друге стране нису пописани цели храмови којима се из различитих разлога у време настанка документа није вршила служба. Наиме, црквени прописи налагали су поседовање црквених сасуда за вршење службе и добијање архијерејског благослова за исту. Њихово непостојање доводило је до затварња храмова који су без служитеља и службе често били годинама. Иако је широм епархије постојао велики број храмова, у многима од њих служба није вршена

„Кнегиња Љубица“ за Јужну Србију, Споменица друштва „Кнегиња Љубица“ о четрдесетој годишњици друштвенога рада, Београд, 1939, 20, 21.

⁵ Архив Србије (АС), МИД-ПП, 1899, р. 379. Милка Вуловић, Министарству иностраних дела, 30. 7/ 12. 8. 1899. год. Београд; Иста, истом, 27. 8/ 9. 9. 1899. год. Београд.

⁶ А. Новаков, *Сћубови српске ѧросвешће, српске средње школе у Османском царству 1878-1912*, Београд, 2017, 113 (=Сћубови српске ѧросвешће).

управо због недостатка неопходних предмета.⁷ Због тога у *Списак свију цркава* нису унети неки храмови који су постојали и били употребљиви у време настанка документа.

Скупина средачких цркава које су се налазиле у Призренском прото-презвитерату, представља највеће одступање списка од фактичког стања, јер у овој области нису наведене: Богородичина црква у Средској, црква Светог Илије у Локвици,⁸ Светог Николе у Драјчићима,⁹ Светог Петра и Павла¹⁰ и Светог Николе¹¹ у Мушникову, Светог Николе у Богошевцу¹² и Свете Недеље у Живињану.¹³ Богородичина црква у Средској, у засеоку Пејчићи, изграђена је 1646/47. године, а у XIX веку јој је дограђена припрата. У Списку цркава из 1913. године категорисана је као капела,¹⁴ те обзиром

⁷ И. Женарју Рајовић, *Црквена уметност у Рашко-призренској епархији (1839–1912)*, Лепосавић, 2016, 199–200 (=Црквена уметност).

⁸ Црква је подигнута 1866. године на темељима старије цркве из XVI или XVII века. Минирана је 1999. године. О. Зиројевић, *Цркве и манастири на њодручју Пећке њаширијаршије до 1683. године*, Београд, 1984, 94 (=Цркве и манастири на њодручју Пећке њаширијаршије); М. Ивановић, *Мейхохија: сјоменици и разарања*, Нови Сад – Београд, 2013, 267 (=Мейхохија: сјоменици и разарања).

⁹ Није познато када је изграђена, али се из два натписа на иконама у цркви зна да је постојала 1541. године. П. Костић, *Црквени живој њравославних Срба у Призрену и њејовој околини у XIX веку (са усјоменама њисца)*, Београд, 1928, 95 (=Црквени живој).

¹⁰ Изграђена 1564. године. *Црквени живој*, 95.

¹¹ Изграђена у другој половини XVI века. С. Петковић, *Зидно сликарство на њодручју Пећке њаширијаршије 1557–1614*, Нови Сад, 1965, 192 (=Зидно сликарство на њодручју Пећке њаширијаршије).

¹² Није познато када је тачно подигнута, али се претпоставља да је осликана крајем XVI или почетком XVII века. *Зидно сликарство на њодручју Пећке њаширијаршије*, 195.

¹³ М. Ивановић, *Црквени сјоменици, XIII–XX век*, Задужбине Косова, споменици и знамења српског народа, Београд – Призрен, 1987, 445 (=Задужбине Косова).

¹⁴ *Списак цркава манастира, капела и старих црквишта у Рашко-Призренској Епархији* сачинио је 7/30. 12. 1913. године протојереј Стеван Димитријевић, тадашњи администратор Рашко-призренске митрополије и ректор Призренске богословије. Упркос свом наслову, ни овај списак не представља листу храмова на простору целе Рашко-призренске епархије, у њеним границама пре ослобођења 1912. године, већ оних делова који су се до разграничења Србије и Црне Горе налазили под контролом српских власти и једног дела који се налазио под управом војске и чиновништва Црне Горе (Ђаковица, Пљеваљски протопрезвитерат). Њиме нису обухваћени храмови и њихови остаци у Бјелополском, Беранском, Скадарском, као ни у већем делу Пећког протопрезвитерата. У погледу списка црквишта списак је далеко од потпуног, пошто садржи свега њих 38, од којих је један број представљао целе, али запуштене храмове. Међутим, упркос свим недостацима, овај списак је користан за праћење судбине храмова у епархији. АС, МПС-Ц, 1913, Ф. 8, Р. 4, Списак цркава, манастира, капела и старих црквишта у Рашко-Призренској Епархији (= *Списак цркава, манастира, капела и црквишта*).

да је у Средској 1875. године изграђена нова црква посвећена Светом Николи, сва је прилика да је у њу у потпуности пресељен верски живот села Средске.¹⁵ Остале побројане цркве нису наведене на *Списку свију цркава* или због недостатка богослужбених предмета, или чак пароха. Такође, у Великој Хочи није наведена црква Светог Николе која се налази на сеоском гробљу. Познато је да је обнављана почетком XX века, али вероватно 1902. године та обнова још није била завршена.¹⁶

Црква Светог Луке у Великој Хочи је октобра 1897. године опљачкана и знатно оштећена од стране арбанашких башибозука, те се налазила ван службе. Исте године, пушчаним куршумима избушен је кров цркве Светог Ђорђа у Призрену од стране арбанашких редифа који су се враћали из рата са Грчком. Биће да се ради о задужбини браће Руновића, јер она до краја Првог светског рата није била служећа.¹⁷ У Призренском протопрезвитерату изостављена је и једна капела. Наиме, у оквиру Призренске богословије је 1897. године освећена капела Светог Саве, која је служила за верске потребе ђака и професора.¹⁸ Вероватно је њена специфична намена и чињеница да није имала улогу парохијског храма утицала да се не нађе на списку из 1902. године, док се налази на Списку из 1913. године.¹⁹ У Призренском протопрезвитерату Иван Степанович Јастребов је седамдесетих година XIX века као целе, али напуштене, односно ван службе, затекао цркве Светог Спаса у селу Дворане,²⁰ Светог Николе у Поповљану,²¹ Светог Ђорђа у Речану²² и Ваведења у селу Пећане.²³ Све наведене цркве биле су читаве, али без службе у време Јастребовље-

¹⁵ *Црквени живоић*, 94.

¹⁶ П. Пајкић, *Цркве у Великој Хочи*, Старине Косова и Метохије 2–3 (1963), 166; *Задужбине Косова*, 412.

¹⁷ *Прејиска о арбанаским насиљима у Сјарој Србији 1898–1899*, Београд, 1899, 20, 75 (=Прејиска о арбанаским насиљима).

¹⁸ *Сјубови српске просвете*, 108, 148, 163.

¹⁹ *Списак цркава, манастира, капела и црквишта*.

²⁰ Није познато када је изграђена, али се у њој налазила једна икона из 1603. године. Црква је срушена 1999. године. *Црквени живоић*, 97.

²¹ Црква на гробљу подигнута 1626. године, трудом Воича, Јована и Крагуја, синова извесног Радета. *Црквени живоић*, 97; *Задужбине Косова*, 503.

²² Задужбина непознатног војводе који је сахрањен у њој 1370. године. Срушена 1999. године. *Задужбине Косова*, 518.

²³ Црква подигнута 1451/52. године, није постојала већ у првим деценијама XX века. *Црквени живоић*, 97; *Задужбине Косова*, 500.

вог проласка, а и завршетак Првог светског рата дочекале су у истом стању.²⁴

Црква Светог Теодора Тирона у Доњој Битињи²⁵ је по Тодору Станковићу 1897. године била не само неоштећена, већ и у употреби, међутим, будући да је 1913. године вођена као црквиште, биће да је последњих година XIX века или напуштена или знатније оштећена.²⁶ Путописци Тодор Станковић и Иван Иванић у последњим годинама XIX века као целе, али напуштене описују и цркве Светог Димитрија у Доњој Битињи²⁷ и Светог Петра у Фираји,²⁸ те би и ова два храма требало сматрати изостављеним са *Списка*.²⁹ У *Списак свију цркава*, у Приштинском протопрезвитерату није унета црква Свете Петке у Лапљем Селу. Црква је била обијена и опљачкана у два наврата, 1898. и 1899. године, када су, између осталог однета и златна кандила. На самом почетку XX века није служила нити имала парохијског свештеника, вероватно због недостатка богослужбених предмета.³⁰

У Гњиланском протопрезвитерату изостављене су четри активне, неоштећене цркве. Међу њима је црква Светог Николе у селу Витини, брвнара из 1785. године, изостављена вероватно зато што 1902. није активно коришћена.³¹ Није унета ни црква Светог Ђорђа у Станишору, која је свакако

²⁴ Јастребов је дворанску цркву описао додуше као склону паду. И. С. Јастребов, *Подаци за историју цркве у Сјарој Србији*, ГСУД 40 (1874), 185–186; Исти, *Сјара Србија и Албанија, забелешке с њиховања*, Београд, 2018, 122, 154–155.

²⁵ Црква је изграђена у другој половини XVI века. П. Пајкић, *Цркве у Сиринићкој жупи*, Старине Косова и Метохије 4–5 (1968–71), 356–359 (= *Цркве у Сиринићкој жупи*); *Цркве и манастири на њодручју Пећке њаиријаршије*, 94.

²⁶ *Списак цркава, манастира, кайела и црквишта*; Т. Станковић, *Пућне белешке њо Сјарој Србији 1871–1898*, Београд, 1910, 52 (= *Пућне белешке*).

²⁷ Изгађена у другој половини XVI века, између Доње Битиње и Готовуше. Запустела је изгледа током XIX века. Око ове цркве скупљао се сабор о Ускрсу. *Црквени живоји*, 105; *Цркве и манастири на њодручју Пећке њаиријаршије*, 94; *Задужбине Косова*, 435.

²⁸ Није познато време изградње цркве. По ослобођењу, 1912. године била је цела, изузимајући један срушен зид. Другу половину XX века дочекала је као рушевина. *Црквени живоји*, 105; *Цркве и манастири на њодручју Пећке њаиријаршије*, 160; *Задужбине Косова*, 405.

²⁹ И. Иванић, *На Косову, са Шара, њо Косову на Звечан*, Београд, 1903, 16–17; *Пућне Белешке*, 51–52.

³⁰ По Браниславу Нушићу изграђена је на темељима неке старије цркве. Између два светска рата, лапљеселска црква, која је дочекала ослобођење, изгледа се урушила или је срушена, те је на њеним темељима сазидана нова. *Прејиска о арбанаским насиљима*, 37, 84, 98, 101, 141; Б. Нушић, *Косово, ојис земље и народа, књ. 1*, Нови Сад, 1902, 114; *Исјо, књ. 2*, 49–50 (= *Косово, ојис земље и народа, књ. 2*); *Задужбине Косова*, 467.

³¹ Тодор Станковић је 1897. помиње као активну цркву. *Пућне белешке*, 46–47; *Задужбине Косова*, 415.

постојала и пре 1902. године.³² На *Сѿиску* се не налази ни црква Ваведења Пресвете Богородице у селу Божевцу, коју су локални Срби обновили 1865. године, а која је такође била активна 1913. године.³³ Црква Светих Врача у селу Дреновце, обновљена у другој половини XIX века, такође се није нашла на списку, иако се 1897. године помиње као служећа.³⁴ Уз активне, у Гњиланском протопрезвитерату изостављене су и две напуштене, али целе цркве: Успења Богородице у Ваганешу³⁵ и Светог Јована у пољу села Беривојца.³⁶ Све набројане цркве, изузев беривојачке која није поменута, и ваганешке која је описана као црквиште, пописане су као служећи храмови 1913. године.³⁷

У Вучитрнском протопрезвитерату са списка је изостављена црква Светог Николе у Бањској. Овај храм Бранислав Нушић наводи као цео и у употреби у свом путопису који описује стање с краја XIX века,³⁸ а сва је прилика да је и 1899. године био служећи.³⁹ Као активни храм црква

³² Није познато када је изграђена ова црква, али има иконостас настао у периоду од 1857. до 1860. године. Тодор Станковић је помиње као активну 1897, а познато је да је осликана 1904. године. *Пућне белешке*, 16; И. Женарју Рајовић, *Зидно сликарство у цркви Свѿиої Георгија у Сѿанишору код Гњилана*, ПАТРИМОНИУМ.МК, Списание за културног наследство – споменици, реставрација, музеи, год. 9, бр. 14, Каламус, Скопје, 2016, 285–286.

³³ *Пућне белешке*, 32.

³⁴ Тодор Станковић 1897. године бележи да је црква обновљена неколико година пре његовог проласка по гњиланској околини. Није истраживана. *Пућне белешке*, 33; *Задужбине Косова*, 439.

³⁵ Црква је из XIV века. Рестаурирана је и конзервирана 1963. године. Станковић 1897. бележи да је црква цела, али напуштена и да има и натпис „на западној страни у припрати“. *Пућне белешке*, 35; В. С. Јовановић, *Црква у Вајанешу*, Старинар 9–10 (1958–1959), 333–343; П. Пајкић, *Археолошки и конзерваторско-рестаураиторски радови на цркви св. Бојородице у Вајанешу*, Старине Косова и Метохије 4–5 (1971) 425–431; М. Ивановић, *Икона Преображења у Будисавцима и кѿишорски најѿиси у Вајанешу и Св. Николи*, Саопштења 16 (1984), 192–197.

³⁶ Црква Светог Јована обновљена је крајем XVI века. Није познато када је опустела. Обновљена је и конзервирана 1967/1968, али није служила као верски објекат. *Пућне белешке*, 32; *Задужбине Косова*, 397–398.

³⁷ *Сѿисак цркава, манасѿира, кѿела и црквишѿа*.

³⁸ *Косово, оѿис земље и народа*, књ. 2, 90.

³⁹ У епархијалнику Рашко-призренске митрополије из 1899, који садржи само сумарне податке по протопрезвитератима, у сумарнику служећих цркава Вучитрнског протопрезвирата убележена су три храма. Године 1902. и 1913. у овом протопрезвитерату се наводе цркве Светог Илије у Вучитрну и Богородичина црква у Бабином Мосту, те би трећа могла бити само ова црква. С. Новаковић, *Балканска ѿишња и мање исѿоријско-ѿолишѿке белешке о Балканском ѿолуосѿрву 1886–1905*, Београд 1906, 521 (=Балканска ѿишња).

је пописана и 1909, да би 1913. године била пописана као црквиште.⁴⁰ Црква је вероватно била трошна, те се у њој наизменично обнављало и прекидало служење.

У Митровачком протопрезвитерату изостављена је црква Светог кнеза Лазара у Црепуљи, у Ибарском Колашину, у којој се свакако служило 1909–1913. године. У Епархијалнику Рашко-призренске митрополије за 1899. годину у Колашинском намесништву уписане су две цркве ван службе, а у Митровачком протопрезвитерату две службе.⁴¹ Црепуљска црква је свакако била једна од две неслужеће колашинске цркве из 1899, па је касније, између 1902. и 1909. године вероватно обновом или стицањем мобилијара поново постала активна.⁴² Исти је случај највероватније и са црквом Ваведења у Јунацима.⁴³ Последња црква географски је део Ибарског Колашина, али је 1909. и 1913. године, када је описана као активна, улазила у састав Новопазарског протопрезвитерата. Уколико је 1899. године била у саставу Колашинског протонамесништва, што је врло вероватно, тада и касније је била неактивна, па је попут црепуљске обновљена пре 1909. године.⁴⁴ Бранислав Нушић је као читаву, али ван службе описао и цркву у засеоку Црнуши код Трепче. Црква је била ван службе, јер око ње није било српских, православних насеља, али је муслимани нису разграђивали, услед приче о душевном обољењу једног од ранијих скрнавитеља, Мухмуд-бега.⁴⁵

⁴⁰ У *Календару Српска црква* за 1910. годину, иначе издању Одбора госпођа, изашао је епархијалник Рашко-призренске епархије из 1909. Епархијалник садржи податке о парохијама, паросима и служећим храмовима, као и црквистима која су вршила улогу цркава где их није било. *Српска црква у Сјарој Србији*, Српска црква, календар за редовну 1910. годину, Београд 1910, 101 (= *Српска црква у Сјарој Србији*); *Списак цркава, манастира, кайела и црквистија*.

⁴¹ *Балканска њишања*, 522.

⁴² Претпоставља се да је изграђена у XIV веку, а натпис на довратнику указује да је највероватније обновљена 1633. године. М. Ивановић, *Сјоменици Ибарској Колашина*, Саопштења 17 (1985), 126; *Балканска њишања*, 522; *Српска црква у Сјарој Србији*, 102; *Списак цркава, манастира, кайела и црквистија*.

⁴³ Црква није испитивана те нема поузданих података о њеној старости. У самом селу се у XX веку нагађало да је стара 400 до 500 година. Обновљена је готово из темеља 1932. године. С. Јакшић, *Просвета и школе у Сјаром Колашину*, Зубин Поток-Београд, 1996, 127.

⁴⁴ *Балканска њишања*, 522; *Српска црква у Сјарој Србији*, 105; *Списак цркава, манастира, кайела и црквистија*.

⁴⁵ Ова црква није истраживана, а у другој половини XX века више није постојала. *Косово, опис земље и народа*, књ. 2, 116.

У Новопазарском протопрезвитерату нису наведене цркве које се помињу у Списку из 1913. године, попут Светог Николе у Штитарима⁴⁶ и Благовести у Дренови.⁴⁷ Такође нема ни цркве Светог Димитрија у Јанчи (Јаначком Пољу), за коју се претпоставља да је подигнута у првој половини XVII века, а која је обновљена 1872. године. Приликом похода на Србију 1876. године опљачкали су је и спалили Арбанаси. Тодор Станковић ју је 1897. године описао као стару и напуштену, што значи да је служба у њој обновљена крајем XIX или почетком XX века.⁴⁸ У овом, али ни у другим коришћеним списковима не помиње се Богородичина црква у Доиновићима, такозвана Мариница. Иако је постојала у то време, ова црква за коју се везује предање да је изграђена преко ноћи, вероватно у XVII веку, изузетно је малих димензија и на врло неприступачном месту, тако да вероватно никада није активно коришћена.⁴⁹

Такође, црква Светог Ђорђа у Лопижама, изграђена 1855. године, није се нашла на *Списку* јер је највероватније страдала у Устанку 1875. године, када су Лопиже биле на линији борби.⁵⁰ Ова црква је освећена 1913. године, и за те потребе црква је снабдевена богослуженим предметима из Сјеничке цркве. Сопствена средства за рад добила је убрзо, управо посредством Одбора госпођа.⁵¹ Црква Светог Петра и Павла у Тутину није се нашла на *Списку* из 1902., али јесте 1909. и 1913. године, као црква у Дубову. Када је подигнута, припадала је селу Лукавици недалеко од Тутина.⁵²

⁴⁶ Изграђена највероватније у првој половини XVII века. М. Шупут, *Сјоменици српској црквеној традицији XVI-XVII век*, Нови Сад – Београд – Приштина, 1991, 282 (=Сјоменици српској црквеној традицији).

⁴⁷ Претпоставља се да је изграђена у XVI веку. П. Ж. Петровић, *Рашка, антропогеографска проучавања I*, Београд, 1984, 179 (=Рашка).

⁴⁸ *Пућне белешке*, 181; Р. Станић, *Архитектура и сликарство XVI и XVII века*, Нови Пазар и околина, Београд, 1969, 231 (=Архитектура и сликарство XVI и XVII века); *Рашка*, 151.

⁴⁹ Дужина цркве једва прелази 3m, док је ширина око 1,5m. *Архитектура и сликарство XVI и XVII века*, 237; Д. Премовић-Алексић, *Археолошка карта Новог Пазара, Тутина и Сјенице*, Нови Пазар, 2014, 58.

⁵⁰ А. Гиљфердинг, *Путовање по Херцеговини, Босни и Сјарој Србији*, Сарајево, 1972, 122; И. Ђировић, *Религија и визуелна култура у време османских реформи XIX века: храм Светеи Георгија у Лопижама*, Милешевски записи 10 (2014), 80.

⁵¹ *Црквена уметност*, 198.

⁵² Није познато време изградње, па се на основу зидног сликарства, претпоставља да је у питању прва половина XVII века. Р. Станић, *Црква Св. Петра и Павла у Тутину*, Рашка баштина 2 (1981), 138; *Српска црква у Сјарој Србији*, 104; *Сјисак црква, манастира, кайела и црквишта*.

*

На простору целе Рашко-призренске епархије налазио се изузетно велики број развалина, и црквишта и манастиришта било је готово у сваком селу, у неким чак и по неколико.⁵³ Осим поменутих развалина у Пећарској код Сјенице, Пуљцима, Рутошима и Божетићима код Нове Вароши, Каменици у Скадарском протопрезвитерату и развалина манастира Довоље, на самом крају *Списка свију цркава и манастира* нашао се списак развалина у гњиланској околини. На њему се налази свега пет развалина, што је далеко испод броја црквених рушевина које су се налазиле у околини Гњилана. Гњилански протопрезвитерат се од осталих није истицао већом бројношћу храмовних остатака, те остаје загонетно, зашто је састављач списка одабрао баш овај крај.

Колико је овај додаток непотпун сведочи чињеница да је у епархијалнику Рашко-призренске митрополије из 1899. године у Гњиланском протопрезвитерату прибележено 83 црквишта и пет манастира у развалинама. Нажалост, поменути епархијалник, као што је речено, не садржи локације, већ само њихов сумаран број.⁵⁴ Реконструкцију списка црквишта делимично омогућава један наративни извор са размеђа XIX и XX века. Наиме, српски приштински конзул Тодор Станковић је приликом свог обиласка Гњиланске казе 1897. године, а и током свог боравка у конзулату, прибрирао податке о развалинама, те је неколико година касније (1910.) у свом путопису оставио драгоцене податке о остацима цркава и манастира у околини Гњилана наводећи њихова места, имена, у неким случајевима чак и детаљне описе. Поред већ помињане беривојачке и ваганешке, као напуштену цркву Станковић је у описао Тамницу у селу Ајновце⁵⁵ и цркву у селу Дабишевце,⁵⁶ а као запуштене манастире Светог Ђорђа у селу

⁵³ На пример, само у призренском селу Љубижди било је девет црквених развалина. *Црквени живои*, 102–103; *Задужбине Косова*, 475–476.

⁵⁴ *Балканска ипшана*, 412.

⁵⁵ Тамница се као активни манастир помиње у XVI веку. Манастирска црква је подигнута у XIV веку на темељима старије византијске базилике. До 1967/68, када је конзервирана и рестаурирана, од цркве манастира Тамнице сачували су се зидови до висине свода. Тодор Станковић је 1897. године цркву затекао у истом стању, целу, без крова, са повећим дрветом у њеној унутрашњости. *Пућне Белешке*, 34; *Задужбине Косова*, 389–390.

⁵⁶ Дабишевце је крајем XIX века било потпуно албанско село. Цркву коју помиње Станковић 1897. године, додајући да на њеним вратима постоји натпис о времену градње, Атанасије Урошевић, антропогеограф који је 1929–1930. вршио теренска истраживања у Новобрдској Кривој Реци, није затекао, а Арбанаси мештани му нису поменули њено постојање. *Пућне Белешке*, 35; А. Урошевић, *Новобрдска Крива Река*, Београд, 1935, 79 (=Новобрдска Крива Река).

Рајановце,⁵⁷ Рђавац у Мочару,⁵⁸ Светог Димитрија у Кметовцу и манастир Бинач.⁵⁹ Уз поменуће, написао је још 46 храмовних развалина у виду темеља или рушевина који су у његово време били видљиви или познати локалним Србима и Арбанасима.⁶⁰

Тридесет и три године након Станковића исти простор је обишао и антропогеограф Атанасије Урошевић. У географској области Изморник, он је написао 66 а у Новобрској Кривој Реци 53 развалине, дакле свега 119 црквншта и манастиришта.⁶¹ Распитивањем мештана и обиласцима Урошевић је дошао до сазнања о црквнштима и манастириштима који су Станковићу остали непознати, те се на први поглед чини да су његова испитивања допунила листу. Међутим, Урошевић, који је Станковићево дело користио као оријентир, није затекао неке од развалина поменутих 1897. године нити је о њима, како сам каже, „*сћекао сазнање*“. Указујући на раскорак својих са Станковићевим подацима о развалинама, Урошевић је закључио да црквина има свакако још у околини арбанашких села, али да их је њихово становништво „из неке бојазни намерно прикрило“.⁶² Када

⁵⁷ Станковић је манастир Светог Ђорђа у Рајановцу, на локалитету Зли До описао као напуштен, али је навео да се око њега на Ђурђевдан окупљао сабор. Манастир је био активан у XV и XVI веку. *Пућне белешке*, 32; *Цркве и манастири на њодручју Пећке ѡаиријаршије*, 101.

⁵⁸ Манастир Рђавац или Убожац изграђен је у XIV веку и посвећен Ваведуњу Богородице. Постојао је по свој прилици као активан храм до XVIII века. Манастир је археолошки испитан и конзервиран 1963–1967. Т. Станковић га је описао као очуваног до свода. *Пућне белешке*, 34; *Цркве и манастири на њодручју Пећке ѡаиријаршије*, 198; *Задужбине Косова*, 484–485.

⁵⁹ О последња два манастира видети ендноте 30 и 111.

⁶⁰ Од оних чија су се имена знала прибележио је следећа: Цркву Светог Николе код Новог Брда, манастириште Светог Јована и Светог Спиридона код села Божевце, остатке Цркве Вазнесења Господњег на Главичици код Будриге, Богородичине цркве у Клокоту, Беле цркве или Свете Петке у Пожарану и Црне цркве у истом селу, манастириште Светог Арханђела Михаила у Трпези, Свете Тројице у Житињи, Свете Петке код Подгорца, манастириште Светог Николе код Годенца, Светог Илије у Илијинцу и Свете Петке код Грнчара. По једно црквнште, незнано ком празнику посвећено, Станковић је навео у селима: Трпези, Деваји, Рамњану, Трстенику, Каменој Глави, Златару, Стагову, Гошинцу, Билинцу, Липовици, Буковику, Добрчану, Доњем Ливочу, Валикинцу, Влаштици, Куречинцу, Реки, Владову, Бегунцу, Белекару и Смири; манастириште на брду Поповац између Доморовца и Топонице и црквнште код Петиговачке чесме покрај Гњилана. Постојање по два неименована црквншта Станковић је прибележио у селима Жегри, Ловцу, Носаљу, док је у атару Подграђа навео чак четири црквншта. *Пућне белешке*, 18, 30, 32–33, 36, 39–47.

⁶¹ А. Урошевић, *Горња Морава и Изморник*, Београд, 1935, 25 (= *Горња Морава и Изморник*); *Новобрдска Крива Река*, 29.

⁶² *Горња Морава и Изморник*, 25.

се све наведено има у виду, може се рећи да је на територији гњиланског протопрезвитерата на размеђу векова било преко стотину црквишта и манастиришта.

*

Са *Списком свију цркава и манастира* изостављено је 30 целих цркава које из неког разлога нису биле у функцији. На списку се под редним бројевима налази 15 манастира, једна капела, 83 цркве и шест црквишта или манастиришта у развалинама, док се манастир Бинач, у чекању да се добије ферман за обнову служења, у њему нашао у напмени, без редног броја. Дакле, у епархији је 1902. године заправо било целих и употребљивих 114 цркава и капела и 16 манастира, односно око 130 целих храмова. Развалине наведене у списку, с изузетком Биначког манастира, уведене су као нека врста храмова, јер у њиховој околини није било других служећих цркава, те су у њиховом изостанку обављале функцију парохијских цркава. Дакле, њихово уношење није било условљено значајем развалина за традицију, већ практичном потребом верника.⁶³

⁶³ У Епархијалнику Рашко-призренске епархије за 1909. годину функцију парохијске цркве вршило је црквиште у селу Извор, у Гњиланском протопрезвитерату, док су се у Новопазарском „парохијска црквишта“ налазила у селима Трњу, Војсалићу, Живалићу, Лешку, Јошаници, Дубокој и развалине манастира Сопоњани. *Списак црква у Сјавој Србији*, 100, 105.

Списак свију цркава и манастира у епархији Рашко-призренској

I Призренски протопрезвитерат

Тек. бр.		Примедба
1.	У Призрену црква храма Св. Ђорђа ⁶⁴	
2.	У Призрену црква храма Св. Николе ⁶⁵	
3.	У Призрену црква храма Св. Воснесења Господња ⁶⁶	цинцарска
4.	У селу Плањану црква храма Св. Успенија Св. Богородице ⁶⁷	
5.	У селу Срећкој црква храма Св. Николе ⁶⁸	
6.	У селу Горњем црква храма Св. Ђорђа ⁶⁹	
7.	У селу Севцу црква храма Св. Николе ⁷⁰	
8.	У селу Муштушту црква храма Св. Богородице ⁷¹	

⁶⁴ Црква је грађена од 1855. године, када је добијен ферман за изградњу, до 1887. године. П. Костић, *Призренско друштво Св. Сава*, Братство 16 (1921), 232–233; *Црквени живоић*, 83–88.

⁶⁵ Позната и као Рајкова, изграђена је у првој половини XIV века као задужбина Рајка Киризића. Обновљена је и проширена 1857. године. Више о овој цркви: *Црквени живоић*, 80; С. Николић, *Црква Св. Николе – Рајкова у Призрену и њена актуелна заштитна и ђезентација*, *Старине Косова и Метохије* 10 (1997), 111–118.

⁶⁶ Црква Светог Спаса у XIX веку је била предмет чувеног спора призренских Срба и Цинцара. У време краља Милутина, подигла ју је породица Владојевић на северним падицама Призренске тврђаве. *Црквени живоић*, 79–80; *Задужбине Косова*, 505–506.

⁶⁷ На темељима старијег здања изграђена 1868. године. *Црквени живоић*, 94–95; Р. Рајкић, *Crkve Sredačke župe iz turskog perioda*, *Glasnik Muzeja Kosova i Metohije* 3 (1958), 53.

⁶⁸ На темељима старијег здања изграђена 1875. године. *Исџо*.

⁶⁹ Изграђена вероватно у време обновљене Пећке патријаршије, када је и осликана (XVI–XVII век). *Задужбине Косова*, 426.

⁷⁰ Претпоставља се да је подигнута у XVI или XVII веку. *Црквени живоић*, 95.

⁷¹ Подигнута 1315. године као задужбина великог казнаца Јована Драгослава и његове породице. Са једне стране је била затрпана земљом и није служила до 1856. године, када је откопана и обновљена. *Црквени живоић*, 96; В. Ј. Ђурић, *Нејознаји сџоменци срџској средњевикувнџ сликарџсва 1*, *Старине Косова и Метохије* 2–3 (1963), 62

9.	У селу Љубижди црква храма Св. Николе ⁷²	
10.	У селу Србици црква храма Св. Василија ⁷³	
11.	У селу Зочишту црква храма Св. Кузмана и Дамњана ⁷⁴	
12.	У селу Великој Очи црква храма Св. Архиђакона Стевана ⁷⁵	
13.	У селу Великој Очи црква Јована Главосека ⁷⁶	4 пута служи годишње.
14.	У селу Ораховцу црква храма Св. Богородице ⁷⁷	
15.	Близу Призрена црква храма Св. Марка ⁷⁸	манастир.
16.	Близу Призрена црква храма Св. Тројице ⁷⁹	манастир.

⁷² Изграђена вероватно у време обновљене Пећке патријаршије, а обновљена 1867. године. *Црквени живојш*, 102.

⁷³ Изграђена 1863. године на темељима цркве за коју Петар Костић претпоставља да је била црква Светог Власија, која се помиње у даровној повељи цара Душана манастиру Хиландару 1348. године. Срушена је 1999. године. *Црквени живојш*, 101; М. Ивановић, *Метихија: сјоменици и разарања*, Нови Сад – Београд, 2013, 191 (= *Метихија: сјоменици и разарања*).

⁷⁴ Помиње се 1327. године у једној повељи Стефана Дечанског. У XIX веку је била мирска црква, али је из једног записа у олтару познато да је у XVIII веку била манастирска, што је и данас. Обновљена је и проширена у XIX веку. *Црквени Живојш*, 98; *Задужбине Косова*, 448.

⁷⁵ На цркви се уочавају три фазе градње, из XIV и XVI века и 1853. године. П. Пајкић, *Цркве у Великој Хочи*, Старине Косова и Метохије 2–3 (1963), 194

⁷⁶ Изграђена вероватно у XIV веку, и обновљена у првој половини XVI века, када је и живописана. *Исџо*, 166.

⁷⁷ Изграђена је, према натпису над јужним улазом, 1852. или 1859. године, а обновљена 1909. године. *Црквена уметносћ*, 108–109.

⁷⁸ Манастир се налазио 3 km југоисточно од села Корише, изнад Коришке реке. Изградили су га Јоан и Бранко Влахић 1467. године. Једно време је био пуст и живот у њему је обновљен у XVII веку. Разорен је за време Првог светског рата. *Црквени живојш*, 125–143; М. Ивановић, *Средњовековни сјоменици Коришке јоре*, Старине Косова и Метохије 4–5 (1968–71), 317.

⁷⁹ Манастир познат и као Русиница по гори у чијем се подножју налази. Није познато када је основан, али је то свакако било пре 1465. године када је почео да се води његов Поменик. Запустео је између 1681. и 1731. године, а обновљен је 1837. године. Уништен је у експлозији 1999. године. *Црквени живојш*, 143–158; *Задужбине Косова*, 489.

II Гњилански протопрезвитерат

17.	у Гњилану црква храма Св. Николе ⁸⁰	
18.	у селу Ропотову црква храма Св. Арх. Гаврила ⁸¹	
19.	у селу Каменици црква храма Св. Николе ⁸²	
20.	у селу Пасјану црква храма Св. Преображења ⁸³	
21.	у селу Витини црква храма Св. Параскеве ⁸⁴	
22.	у селу Стражи црква храма Св. Параскеве ⁸⁵	
23.	у селу Бостану црква храма Св. Богородице (Успеније) ⁸⁶	
24.	у селу Шипшаници црква храма Св. Параскеве ⁸⁷	
25.	у селу Врбовцу црква храма Св. Димитрија ⁸⁸	Ка граници католичка пропаганда је у близини католичког манастира Св. Мисе у Летници ⁸⁹

⁸⁰ Подигнута на месту старије и мање цркве 1861. године, обновљена након пожара 1893. године. *Црквена уметносћ*, 109.

⁸¹ Подаци о времену изградње ове цркве нису нађени.

⁸² Изграђена 1862. године. *Црквена уметносћ*, 117.

⁸³ Обновљена почетком XIX века. И. Женарју, *Предсјаве и кулћ мученице Босиљке у Пасјану*, ЗЛУМС 42 (2014), 188.

⁸⁴ Изграђена око 1865. године. *Задушбине Косова*, 415.

⁸⁵ Није познато време изградње, али се претпоставља да је из времена обновљене Пећке патријаршије. Обновљена је 1871/72. И. Женарју, *Зидно сликарсџво у цркви Свеџе Пеџке у селу Сџража код Гњилана*, Баштина 35 (2013), 317.

⁸⁶ Подигнута половином XIX века, материјалом од порушене новобрдске цркве посвећене Богородици. *Задушбине Косова*, 402.

⁸⁷ Подаци о времену изградње ове цркве нису нађени.

⁸⁸ Изграђена у првој половини XIX века на темељима старије цркве. *Задушбине Косова*, 418.

⁸⁹ У Летници је на темељима старије цркве 1869. године подигнута католичка црква посвећена Успењу Богородице. Локални католици су ову цркву називали Светом Мисом. И. Јастребов, *Нешџо о Горњој Морави*, Гласник СУД 60 (1885), 126 (= *Нешџо о Горњој Морави*); *Пуџне белешке*, 45.

Тек. бр. ⁹⁰	у селу Могили црква храма Св. Тодор ⁹¹	Примедба
26.	у селу Доморовцу црква храма Св. Пр. Илије ⁹²	Биначки манастир Св. Арх.Гаврила ⁹³
27.	у селу Петровцу црква храма Св. Ап. Петра и Павла ⁹⁴	
28.	у селу Кормињану црква храма Св. Богородице ⁹⁵	
29.	Близу села Драганца црква храма Св. Архангела Гаврила ⁹⁶	манастир
30.	у селу Ранилугу црква храма Св. Тројице ⁹⁷	

⁹⁰ У документу, на свакој новој страници у првој левој колони изнад броја написана је скраћеница *ш. бр.* односно *шекући број*. У случају села Могиле састављач је начинио грешку и уместо броја испред колоне уписао *ш. бр.* При крају списка је изгледа увидео грешку, те је у првој левој колони, испод броја 101. написао број 103.

⁹¹ Подаци о времену изградње ове цркве нису нађени.

⁹² Једини податак о овој цркви оставио је конзул Тодор Станковић који наводи да је црква подигнута на месту порушене цркве Светог Илије, исплетена чатмом и излепљена земљом. *Пућне белешке*, 26.

⁹³ Крајем XIX века црква је била распуклих зидова и без крова, са сачувана два слоја живописа од којих је млађи био из XVI века. Руски конзул Иван Степанович Јастребов забележио је да је седамдесетих година XIX века последњи калуђер овог манастира убијен од локалних Арбанаса, након чега је манастир запуство, потом разорен и савињен са земљом. Заправо, сам манастир није био разорен након убиства калуђера, већ је, по сведочењу Тодора Станковића, један локални Арнауташ запалио његове економске зграде, након чега је ослепео, те околно муслиманско становништво није дирало храм. Конаци су почели да се обнављају 1898. године. Манастир није био у функцији 1909, али јесте 1913. године, што значи да је коначно обновљен пред или непосредно по ослобођењу 1912. године. Разорен је 1999. године, а пре разарања није проучен. *Нешић о Горњој Морави*, 126; *Пућне белешке*, 47; *Задужбине Косова*, 399; *Српска црква у Сјарој Србији*, 99–100, *Списак цркава, манастира, катедрала и црквишта*.

⁹⁴ Према једном извору црква је изграђена 1867. године од слабог материјала. Према другом извору, завршена је 1898. године. М. Филић, *Школе у Ранилугу и околини (Кормињане, Пејровце, Доморовце) 1853–1953*, Ранилуг, 2004, 99–100; С. Ј. И, *Освећивање њешировачке цркве (Њиланска каза)*, Цариградски гласник бр. 23, год. VI, 11. јун 1900, 1.

⁹⁵ Изграђена је вероватно у време обновљене Пећке патријаршије, са припратом дограђеном у XX веку. И. Женарју, *Зидно сликарство цркве Усијења Богородице у Доњем Кормињану*, Баштина 37 (2014), 282.

⁹⁶ Црква је изграђена 1868. године на месту старијег храма, за који се веровало да је задужбина неког српског средњовековног владара. *Црквена уметност*, 124.

⁹⁷ Подаци о времену изградње ове цркве нису пронађени.

III Приштински протопрезвитерат

31.	У Приштини црква храма Св. Николе ⁹⁸	
32.	у селу Грачаници црква храма Св. Богородице (Успеније) ⁹⁹	манастир.
33.	у селу Доњој Гуштерици црква храма Св. Јована Главосека ¹⁰⁰	
34.	у селу Липљану црква храма Св. Богородице (Ваведеније) ¹⁰¹	
35.	у селу Добротину црква храма Св. Димитрија Солунског ¹⁰²	
36.	у селу Феризовићу капела храма Св. Архиепископ Данило ¹⁰³	
37.	у селу Доњој Неродимљи црква храма Св. Арх. Михаила ¹⁰⁴	

⁹⁸ Изграђена највероватније 1830. године на темељима цркве која се помиње у турским изворима из XVI века. Б. Вранићи, *Црква Светиој Николе у Приштини*, Гласник Друштва конзерватора Србије 17 (1993), 138; Ј. Поповић, *Живој Срба на Косову: 1812–1912*, Грачаница, 2007, 221.

⁹⁹ Данашња црква, задужбина краља Милутина, изграђена је од темеља, осликана и украшена 1321. године. Црква је делимично рестаурирана 1897. и 1898. године. В. Стојанчевић, *Једна помоћ српске владе манастиру Грачаница 1856. и 1857. године*, Старине Косова и Метохије 4–5 (1968–71), 230; С. Ђурчић, *Грачаница, историја и архивеура*, Приштина, 1999, 19–20, 25; Ј. Поповић, *Манастир Грачаница на Косову*, Манастир Грачаница. Обичаји и умотворине са Косова, Грачаница, 2011, 33–34, 40–41.

¹⁰⁰ У архивској грађи из 1907. године се наводи да је црква подигнута пре 50 година, што би било 1857. године, али постоји податак да је црква изграђена 1868. године. Са друге стране, Бранислав Нушић у књизи објављеној 1903. године наводи да је ова црква подигнута „*пре 35 година*“, што је 1868. година. *Црквена уметност*, 18.

¹⁰¹ Изграђена као властеоска задужбина у првој половини XIV века, на месту на ком су се претходно налазиле две тробродне базилике, једна из V–VI века, и друга из IX–XI века. А. Давидов Темерински, *Црква Ваведенја Богородице у Липљану*, Београд, 2014, 11–12.

¹⁰² Није познато време изградње, али архитектонске карактеристике и то што је делимично укопана у земљу, указују на време османске власти. *Задужбине Косова*, 433.

¹⁰³ Посвета цркве архиепископу Данилу је у табелу накнадно унета. Није познато о којој се капели ради, обзиром да је постојала капела Светог цара Уроша, која се према подацима у изворима из 1901. године, налазила у дому свештеника попа Анте Никшића. Постоји и податак да је 1901. године школа у Феризовићу претворена у цркву. Т. Vukanović, *Srbi na Kosovu III*, Vranje 1986, 106; В. Peruničić, *Svedočanstvo o Kosovu 1901–1913*, Beograd, 1988, 31.

¹⁰⁴ Ивановић наводи манастирску цркву из XIV века, обновљену 1700. године, у Горњој Неродимљи. *Задужбине Косова*, 424.

38.	у селу Готовуша црква храма Св. Николе ¹⁰⁵	
39.	у селу Готовуша црква храма Св. Богородице (Успеније) ¹⁰⁶	
40.	у селу Вичи црква храма Св. Димитрија ¹⁰⁷	
41.	у селу Штрпцу црква храма Св. Николе ¹⁰⁸	
42.	у селу Беревцу црква храма Св. Параскеве ¹⁰⁹	

IV Вучитрнски протопрезвитерат

43.	у Вучитрну црква храма Св. Пр. Илије ¹¹⁰	
44.	у селу Бабином мосту црква храма Св. Богородице (Покров) ¹¹¹	
45.	Близу Вучитрна црква храма Св. Јанићија ¹¹²	манастир Девич

¹⁰⁵ Изграђена највероватније седамдесетих година XVI века. *Сјоменици српској црквеној традицији*, 59.

¹⁰⁶ Изграђена је вероватно у XVI веку, а обновљена 1886. године. *Цркве у Сиринићкој жупи*, 355.

¹⁰⁷ Није познато време изградње. *Црквени животи*, 105.

¹⁰⁸ Подигнута 1577. године, обновљена и проширена највероватније почетком XX века. *Исио*.

¹⁰⁹ Изграђена је вероватно у XVI веку, и по свој прилици обновљена пред осликавање 1858. године. *Цркве у Сиринићкој жупи*, 355.

¹¹⁰ Грађена у периоду од 1823. до 1834. године. И. Женарју, *Црква Свештој Илије у Вучитрну*, Баштина 33 (2012), 383.

¹¹¹ Стара црква, по предању задужбина кнегиње Милице, више пута је темељно обнављана и проширивана, од чега у XX веку 1927. и 1985. године. Спаљена је 1844. за време побуне Арбанаса и потом обновљена пре 1860. године, када је из Кнежевине Србије добила помоћ у виду богослужбених књига. Атанасије Урошевић наводи да су мештани 1925. године срушили цркву, као малу и стару, и подигли нову и пространију. А. Урошевић, *Косово*, Београд, 1965, 35; *Задужбине Косова*, 390–391; *Цркве и манастири на јодручју Пећке патријаршије*, 95; М. Јагодић, *Србија и Сјара Србија (1839-1868), Наслеђе на јују*, Београд, 2016, 18, 141, 144.

¹¹² Према предању цркву је подигао деспот Ђурађ Бранковић око 1434. године. Манастир, обновљен непосредно по успостављању Пећке патријаршије, претрпео је велика разарања у Првом и Другом светском рату, након чега је, од 1950. године у више наврата обнављан. *Сјоменици српској црквеној традицији*, 62; *Задужбине Косова*, 479–481.

V Митровички протопрезвитерат

46.	У Митровици црква храма Св. Саве ¹¹³	
47.	Близу Митровице црква храма Св. Богородице (Успеније) ¹¹⁴	Манастир Соколица
48.	У селу Сочаници црква храма Св. Јована Главосека ¹¹⁵	
49.	у селу Дубоком Потоку црква храма Св. Богородице (Ваведеније) ¹¹⁶	
50.	у селу Црној Реци црква храма Св. Петра и Павла ¹¹⁷	манастир.

¹¹³ Црква је грађена према пројекту архитектке Андре Стевановића у периоду од 1896. до 1913. године, тако да се овде највероватније помиње стамбена кућа коју је 1884. године Спира Вељковић из Митровице уступио црквено-школској општини за богослужбене намене. У њој су се богослужења вршила до Ускрса 1913. године, када је почео да се користи новоизграђени храм Светог Саве. И. Женарју, *Изградња и ојремање цркве Светог Саве у Косовској Мишровици (1896–1913)*, Баштина 34 (2013), 393–395, 400.

¹¹⁴ Црква је подигнута у XIV или XV веку. Манастир је дуго био пуст и у рушевинама, и обновљен је 1850. године. *Задужбине Косова*, 527; Р. Љ. Павловић, *Койаоник, антропогеографска испитивања*, Крушевац–Брус, 2012, 237–238.

¹¹⁵ Подигнута 1862. године као задужбина обор кнеза Ђирка Терзића. И. Женарју, *Сакрална топографија манастира Сочанице*, Баштина 30 (2011), 315–317.

¹¹⁶ Црква је изграђена у XIV веку, али је рушена и обнављана у више наврата, у XVI, првој половини XVIII века, затим 1860. године када је проширена црква и подигнути конаци. Наредни већи градитељски радови вршени су тридесетих година XX века. М. Ивановић, *Споменици Ибарској Колашина*, Саопштења 17 (1985), 122.

¹¹⁷ Није познато када је основан манастир, али је извесно његово постојање у XVI веку, када се помиње у турским изворима. Конак је подигнут 1898. године, након што је стари изгорео у пожару 1894. М. Вуловић, *Манастир св. Арханђела у Црној Реци*, ЗЛУМС 4 (1968), 252; *Споменици српској црквеној грађевинарству*, 273.

VI Пећи протопрезвитерат

51.	Близу Пећи црква храма Св. Арсенија ¹¹⁸	манастир Патријаршије
52.	у селу Белом Пољу црква храма Св. Богородице (Успеније) ¹¹⁹	
53.	у селу Кијеву црква храма Св. Николе ¹²⁰	
54.	у селу Будисавцу црква храма Св. Преображења ¹²¹	
55.	у селу Бањи црква храма Св. Николе ¹²²	
56.	у селу Црколезу црква храма Св. Јована Претече ¹²³	

¹¹⁸ Црква манастира Пећка патријаршија састоји се из три цркве спојене припратом и капеле на јужној страни. Прва је подигнута црква Светих апостола, као задужбина архиепископа Арсенија. Са њене северне стране архиепископ Никодим је подигао цркву Светог Димитрија између 1316. и 1324. године, а након неколико година архиепископ Данило II је изградио Богородичину цркву (1328. год.) јужно од прве цркве, заједничку припрату за сва три храма и капелу Светог Николе на јужној страни комплекса. Услед јаког култа Светог Арсенија чији је гроб у цркви Светих Апостола, манастир је у XIX веку називан управо манастиром Светог Арсенија. В. Ј. Ђурић, С. Ђирковић, В. Кораћ, *Пећка њајријаршија*, Београд – Приштина, 1990.

¹¹⁹ Црква је изграђена 1868. године заузимањем дечанског архимандрита Кирила Андрејевића и руске царице Марије Александровне. М. Ивановић, *Црква Вавегења у Белом Пољу код Пећи и удео скадарских Срба у њеном осликавању*, Свети кнез Лазар. Споменица о шестој годишњици Косовског боја 1389–1989, Београд, 1989, 352–353.

¹²⁰ Претпоставља се да је подигнута у XIV веку, са припратом насталом крајем XVI века и живописом из 1603. године. П. Пајкић, *Сеоске цркве у долини Белој Дрима*, Старине Косова и Метохије 1 (1961), 158, 145–200 (= *Сеоске цркве у долини Белој Дрима*).

¹²¹ Црква изграђена вероватно у XIV веку, темељно обнављана 1568. и 1872. године. Р. Рајкић, *Сеоске цркве XVI и XVII века на Косову*, *Glasnik Muzeja Kosova i Metohije* 13/14 (1984), 125–126; М. Ивановић, *Црква Преображења у Будисавцима*, Старине Косова и Метохије 1 (1961), 113–126.

¹²² Познато је постојање развалина цркве Светог Николе, за коју се претпоставља да је задужбина властелина Родопа, који је ту сахрањен 1436. године. Црква је обновљена 1936. године. *Цркве и манастири на њодручју Пећке њајријаршије*, 47; *Метохија: споменици и разарања*, 155.

¹²³ Изграђена у XIV веку, као задужбина Видосаве и Челника Радослава који су у њој и сахрањени. Обновљена 1931. године. М. Лечић, *Изградња и обнова црква и манастира од 1920. до 1941. године*, Српска православна црква, споменица о 50-годишњици васпостављања Српске патријаршије, Београд, 1971, 84; *Метохија: споменици и разарања*, 358–359.

57.	у селу Долцу црква храма Св. Богородице (Ваведеније) ¹²⁴	
58.	у селу Истоку црква храма Св. Николе ¹²⁵	
59.	у селу Бураковцу црква храма Св. Николе ¹²⁶	
60.	у селу Гораждевцу црква храма Св. Пр. Јеремија ¹²⁷	
61.	у варошици Ђаковици црква храма Св. Богородице (Успеније) ¹²⁸	
62.	Близу села Дечана црква храма Св. Тројице ¹²⁹	м÷р. В. Дечани

¹²⁴ Манастир се помиње у изворима у XV веку. У цркви су постојала два слоја живописа, из XIV века и 1620. године. Црква је сравњена са земљом 2004. године. *Цркве и манастири на њодручју Пећке њаџријаршије*, 71; *Сеоске цркве у долини Белој Дрима*, 149; *Мејхохија: сјоменици и разарања*, 100.

¹²⁵ Црква манастира Гориоч, на Белој стени изнад Истока. Према предању, манастир је задужбина Стефана Дечанског, а данашња црква је резултат обнова у XVI, XVII, XVIII и половином XX века. *Мејхохија: сјоменици и разарања*, 92.

¹²⁶ Црква је изграђена вероватно непосредно пред осликавање које је завршено 1592. године, на остацима цркве из XIV века. Сравњена је са земљом 1999. године. *Зидно сликарство на њодручју Пећке њаџријаршије*, 187; *Сјоменици српској црквеној ѡрадишљсјва*, 77; *Мејхохија: сјоменици и разарања*, 228.

¹²⁷ Најстарија црква брвнара у Србији, подигнута у XVI веку. *Мејхохија: сјоменици и разарања*, 189.

¹²⁸ Нема података о времену изградње, али је познато да је свештеник Стефан 1857. године поднео молбу српским властима да помогну обнову цркве, јер је претило урушавање крова. *Црквена уметност*, 45.

¹²⁹ Задужбина Стефана Дечанског, грађена од 1327. до 1334/35. године. Б. Тодић, М. Чанак-Медић, *Манастир Дечани*, Београд, 2005, 17.

VII Новопазарски протопрезвитерат

63.	у Новом Пазару црква храма Св. Николе ¹³⁰	
64.	Ван Новог Пазара црква храма Св. Петра ¹³¹	
65.	у селу Кузмичеву црква храма Св. Николе ¹³²	
66.	у селу Митровојреци црква храма Св. Димитрија ¹³³	
67.	у селу Кончулићима црква храма Св. Николе ¹³⁴	
68.	у селу Врачевима црква храма Св. Кузмана и Дамњана ¹³⁵	
69.	у селу Штитару црква храма Св. Николе Николе ¹³⁶	

¹³⁰ Изграђена 1871/72. године, у чему је велику улогу имао рашко-призренски митрополит Мелетије. Н. Макуљевић, *Полимље – Сџари Влах – Санџак: црквена обнова и визуелна култура у другој половини XIX века*, Милешевски записи 9 (2012), 216–217 (=Полимље – Сџари Влах – Санџак).

¹³¹ Црква Светих апостола Петра и Павла, такозвана Петрова црква. Седиште Рашке епископије вероватно од свог настанка, све до XVIII века. Претпоставља се да је изграђена крајем IX или почетком X века. Обновљена је у XVIII веку, у време патријарха Мојсеја Рајовића, а потом и Арсенија IV. М. Чанак Медић, Б. Тодић, *Сџари Рас са Сојоћанима*, Нови Сад, 2013, 26–29.

¹³² На основу сачуваног ктиторског записа познато је да је црква изграђена 1597. године, трудом извесног Вучихне, у време рашког митрополита Висариона. Ј. Калић, М. Поповић, *Кузмичево и Шароње у прошлости*, Рашка баштина 3 (1988), 64.

¹³³ Претпоставља се да је изграђена крајем XVI века. Према предању црква је три пута рушена и обнављана, а последњи пут 1853. године. И. Женарју, *Црква Свештој Димитрија у Мишровој Реци*, Баштина 39 (2015), 266.

¹³⁴ У Студеничком типуку, с почетка XIII века, помиње се као манастир у којем је монашки постриг примио Данило II, потоњи архиепископ. Није познато када је подигнута црква, и претпоставља се да је манастир порушен након Велике сеобе 1690. године. Црква је обновљена 1861. године, и све до 1999. године служила је као парохијска црква. В. С. Радовановић, *Зайиси и нађйиси*, Зборник за историју Јужне Србије и суседних области, Скопље, 1936, 275; *Рашка*, 176–177.

¹³⁵ Подигнута 1860. године поред темеља старијег храма. Од 2008. године је манастирска црква. И. Женарју, *Црква Свештих Козме и Дамјана у Врачеву: рад на очувању верској и националној идентитетској у XIX веку*, Духовне и материјалне специфичности културе Косова и Метохије кроз историју, Лепосавић, 2012, 459–460.

¹³⁶ Изграђена највероватније у првој половини XVII века. *Сјоменици српској црквеној историји*, 282.

VIII Сенички протопрезвитерат¹³⁷¹³⁸¹³⁹

70.	У Сеници црква новоподигнута још неосвећена ¹³⁷	
71.	у селу Штавлју црква храма Св. Воснесења Г. Исуса Христа ¹³⁸	
72.	Близу села Пећарска црква храма Св. Богородице (Успеније) ¹³⁹	разваљена и два пута годишње бива сабор ту.

IX. Нововарошки Протопрезвитерат¹⁴⁰¹⁴¹¹⁴²

73.	У Новој Вароши црква храма Св. Тројице ¹⁴⁰	
74.	у селу Пуљцима црква храма Св. Тројице ¹⁴¹	разваљене и служи се на развалинама; народ се причешћује и бива сабор два пута годишње.
75.	у селу Рутошима црква храма Св. Тројице ¹⁴²	

¹³⁷ Након што се на дозволу од Порте за подизање цркве чекало 12 година, она је грађена у периоду од 1896. до 1907. године, са извесним радовима који су се наставили до 1928. године. Ј. Вучковић, *Сјеница од махала до улица*, Новопазарски зборник 22 (1998), 224.

¹³⁸ Изграђена 1872. године. *Полимље – Сџари Влах – Санџак*, 222.

¹³⁹ Подаци о развалинама у овом селу у литератури и изворима нису пронађени.

¹⁴⁰ Грађена у периоду од 1857. до 1873. године. И. Ђировић, *Црква Свеће Тројице у Новој Вароши*, Милешевски записи 9 (2012), 240–243.

¹⁴¹ Према предању, на месту где је у Великој сеоби сахрањен један калуђер, 1926. године је изграђена црква која је потопљена шездесетих година XX века, када је преграђен Увац у Кокином Броду. Верује се да је на том месту од давнина било светилиште. З. Шапоњић, *Сџварносић и лејенде о цркви у Пуљцима код Нове Вароши. Свешћина је „иљивала“ језером*, Савиндан 6 (1996), 39.

¹⁴² Такозвана црква Јања, грађена у XVI или XVII веку. Д. Милосављевић, *Црква Јања – миџ или феномен*, Ужички зборник 23 (1994), 22.

76.	у селу Бистрици црква храма Св. Тројице ¹⁴³	
77.	у селу Штиткову црква храма Св. Благовештења ¹⁴⁴	
78.	у селу Буковик црква храма Св. Архангела ¹⁴⁵	
79.	у селу Божетихима црква храма Св. Тројице ¹⁴⁶	разваљена, али служи свештеник два пута годишње и народ причешћује и бива сабор.
80.	у селу Радијевићима црква храма Св. Тројице ¹⁴⁷	

¹⁴³ Није познато када је подигнута првобитна црква, која је обновљена у првој половини XIX века, у периоду између 1833. и 1846. године. М. Станковић, *Црква Свете Тројице у Бистрици*, Милешевски записи 9 (2012), 229–230.

¹⁴⁴ Грађена од 1863. до 1868. године, на месту на ком се налазила задужбина патријарха Гаврила Рашковића, која је срушена 1813. године. И. Женарју, *Благовештењска црква у Штиткову*, Милешевски записи 10 (2014), 102.

¹⁴⁵ Првобитна црква из XVI века запаљена је 1809. године и потом обновљена средином XIX века, а затим и 1910. године када је добила куполу. Д. Милосављевић, *Непознати Буковик код Нове Вароши*, Гласник Друштва конзерватора Србије 12 (1988), 83–85.

¹⁴⁶ Остаци манастира Дубнице који је обновљен у периоду од 2001. до 2005. године. Д. Милосављевић, *Манастир Дубница код Нове Вароши у светлу историјских изјављивања и лејенди*, Саопштења 42 (2010), 251–276.

¹⁴⁷ Изграђена као старовлашка кућа брвнара 1870. године. В. Шалипуровић, *Прилози за историју грађевинарства у Средњем Полимљу у XIX веку*, Београд 1979, 96–102 (=Прилози за историју грађевинарства).

X Пријепољски протопрезвитерат

81.	у Пријепољу црква Храма Св. Василија Острошког ¹⁴⁸	
82.	у селу Сељанима црква храма Св. Богородице (Успеније) ¹⁴⁹	
83.	Близу Пријепоља црква храма Св. Васнесења Господња ¹⁵⁰	м ÷ р. Милешево
84.	у селу Тоцима црква храма Св. Петра и Павла ¹⁵¹	
85.	у селу Дубочици црква храма Св. Николе ¹⁵²	м ÷ р. Дубочица

XI Прибојски протопрезвитерат

86.	Код Прибоја црква храма Св. Николе ¹⁵³	м ÷ р. Бања
87.	У селу Голешима црква храма Св. Богородице (Покров) ¹⁵⁴	

¹⁴⁸ Изграђена 1889–1894. године на месту цркве која је била посвећена Богородици, а која је била подигнута 1852. године. *Црквена уметност*, 113–114.

¹⁴⁹ Изграђена 1847. године на темељима старије порушене цркве. *Прилози за историју грађевинарства*, 83.

¹⁵⁰ Задужбина краља Владислава изграђена око 1216–18., а осликана око 1221. године. Црква је у страдала од Турака 1459. и 1688. године, а у поплави и 1623. године. У XIX веку манастир је обновљен у периоду 1863–1868. год. *Цркве и манастири на јодручју Пећке њаџријаршије*, 133; *Прилози за историју грађевинарства*, 125–142.

¹⁵¹ Подигнута 1846. године, а обновљена 1935. године. *Прилози за историју грађевинарства*, 91–92.

¹⁵² Градња и осликавање цркве завршени су 1565. године. Црква је обнављана и у XVIII веку. *Цркве и манастири на јодручју Пећке њаџријаршије*, 96; М. Живковић, *Иконе дококојорској сликара Димијрија у манастиру Дубочици код Плеваља*, Саопштења 44 (2012), 166.

¹⁵³ Први пут се помиње у Студеничком типичу 1208. године, али није познато ко је и када подигао цркву и основао манастир. Црква је обновљена 1326/7. год, а у XIX веку 1852/53. и 1898–1902. године. *Прилози за историју грађевинарства*, 42–61; С. Пејић, *Манастир Свџи Никола Дабарски*, Београд, 2009, 16, 50, 195–200.

¹⁵⁴ Изграђена 1868. године. *Прилози за историју грађевинарства*, 87.

XII Пљеваљски протопрезвитерат¹⁵⁵¹⁵⁶¹⁵⁷¹⁵⁸¹⁵⁹

88.	Код Пљеваља црква храма Св. Тројице ¹⁵⁵	м÷р. Св. Тројице
89.	На Илином Брду црква храма Св. Илије ¹⁵⁶	
90.	у селу Бавчића Реци црква храма Св. Богородице (Успеније) ¹⁵⁷	
91.	у селу Поблаћу црква храма Св. Арх. Михаила ¹⁵⁸	
92.	у селу Премћану црква храма Св. Богородице (Успеније) ¹⁵⁹	м÷р. Довоља у развалинама.

XIII Белопољски протопрезвитерат

93.	у Белом Пољу црква храма Св. Николе ¹⁶⁰	
94.	у селу Никољцу црква храма Св. Николе ¹⁶¹	
95.	у селу Подврху црква храма св. Николе ¹⁶²	

¹⁵⁵ Претпоставља се да је манастир основан пре турског освајања 1465. године, те да је обновљен 1537. године, када се помиње у запису на једном рукопису. Припрата је изграђена 1592. године. Након великог пожара из 1859. године, манастир је обновљен 1876. године, када је изграђена и спољашња припрата. *Сјоменици српској црквеној традицијелства*, 208–209; С. Петковић, *Манастир Свеиџа Тројица у Пљевљима*, Пљевља, 2008, 10–11, 18, 29.

¹⁵⁶ Изграђена 1897/98. године, на месту на ком је по народном предању црква постојала још у време Немањића, а срушена по доласку Турака. М. Станковић, *Црква Свеиџе Илије на Илијином Брду код Пљеваља*, Милешевски записи 10 (2014), 134–136.

¹⁵⁷ Подаци о времену изградње ове цркве нису пронађени.

¹⁵⁸ Црква из XVI века, обновљена 1833. године. *Прилози за историју грађевинарства*, 90.

¹⁵⁹ Није познато време изградње, али је први помен манастира сачуван из 1513. године. Црква је обновљена 1545. године, а затим су оправке вршене и 1623. и 1633. године као и 1814. године. Страдала је више пута од 1857. године, а коначно уништена у пожару 1886. године. В. Ђоровић, *Манастир Довоља*, Гласник Скопског научног друштва 13 (1934), 41–45.

¹⁶⁰ Односи се на Никољац, цркву на градском гробљу. Црква се грешком помиње два пута, вероватно јер је служила за две парохије.

¹⁶¹ Црква изграђена у XIV веку, урушена по доласку Турака и обновљена у XVI веку. С. Пејић, *Црква Свеиџе Николе у Никољцу*, Београд, 2014, 11–118.

¹⁶² Црква је изграђена 1606. године. *Зидно сликарство на југозачују Пећке њаширијаршије*, 210.

96.	у селу Ивању црква храма Св. Тројице ¹⁶³	
97.	у селу Дубави црква храма Св. Николе ¹⁶⁴	

163164

XIV Берански протопрезвитерат

98.	Код Берана црква храма Св. Ђорђа ¹⁶⁵	мџр. Ђурђеви Ступови
99.	у селу Брезовици црква храма Св. Тројице ¹⁶⁶	

XV Скадарски протопрезвитерат

100.	У Скадру црква храма Св. Александра Невског ¹⁶⁷	
101.	У Скадру црква храма Св. Николе ¹⁶⁸	

¹⁶³ Нема података о овој цркви, осим да су бегови Ђоровићи дозволили својим чифчијама да на остацима старије цркве изграде капелу од слабе грађе. Цркву је у својој визитацији 1909. године посетио рашко-призренски митрополит Нићифор, а исте године тражена је дозвола за њену оправку. М. В. Луговац, *Бихор и Кориша, антропогеографска истраживања*, Београд, 1967, 27; М. Ф. Петровић, *Документи о Рашкој области 1900–1912*, Београд, 1995, 165, 245.

¹⁶⁴ Подаци о времену изградње ове цркве нису пронађени.

¹⁶⁵ Задужбина Стефана Првослава, седиште Будимљанске епископије коју је основао Свети Сава и која је трајала до краја XVII века. Манастир је доживео велико разарање 1862. године, али је обновљен 1867. године. *Цркве и манастири на југу Рашке и Пријаршије*, 68; Н. Макуљевић, *Одржавање и обнова вере: православни храмови у јорњем Полимљу током новој века*, Милешевски записи 7 (2007), 150–151 (= *Одржавање и обнова вере*). Више у зборнику радова: *Ђурђеви ступови и Будимљанска епархија, Беране – Беорад*, 2011.

¹⁶⁶ Изградња и живописање завршени 1567. године. Црква је горела 1862. године, и обновљена је 1864. године. *Зидно сликарство на југу Рашке и Пријаршије*, 166; *Споменици српској црквеној историји*, 36; *Одржавање и обнова вере*, 154–155.

¹⁶⁷ Изграђена 1864/65. године на иницијативу руског конзула Алексеја Егоровича Сученкова и новчану помоћ Русије. И. Јастребов, *О православним српским манастирима и новим црквама у Сјавној Земљи, садашњем Скадарском округу*, Гласник Српског научног друштва 48 (1880), 385 (= *О православним српским манастирима и новим црквама*); Ј. Х. Васиљевић, *Скадар*, Братство 16 (1921), 201.

¹⁶⁸ Црква на гробљу, „стара од 300 година“, која је активно служила док није изграђена црква Светог Александра Невског. *О православним српским манастирима и новим црквама*, 385.

103. ¹⁶⁹	У Скадру Враки црква храма Св. Богородице (Успеније) ¹⁷⁰	
104.	У Скадру Врању црква храма Св. Николе ¹⁷¹	
105.	У Скадру Каменици црква храма Св. Петке ¹⁷²	разваљена

169170171172

**Додаџак сѝиску Рашко-Призренске еѝархије
Гњиланска околина које се цркве налазе у рушевинама**

1. Свинтула храм Св. Богородице и сабор се скупља првог петка по Ускрса (Источни – петак)¹⁷³
2. Кметовачки храм Св. Варвара сабор се скупља на мало(у) гос-пођу.¹⁷⁴
3. Мало-Ропоски храм Св. Сабор скупља на Св. Марка.¹⁷⁵

¹⁶⁹ После броја 101. у документу иде број 103.

¹⁷⁰ Изграђена је 1869. године, а налазила се у селу Нови или Велики Борич. Б. Нушић, *С Косова на Сиње море*, Коло, књижевни и научни лист 4 (1902), 574; *Срѝска црква у Сѝарој Србији*, 111; *О ѝравославним срѝским сѝарим и новим црквама*, 386.

¹⁷¹ Према предању, задужбина Јелене Балшић изграђена у другој половини XIV века. *О ѝравославним срѝским сѝарим и новим црквама*, 359; Љ. Ковачевић, *Скадар*, Браство 1 (1887), 181.

¹⁷² Житељи овог села ишли су у цркву у Новом Боричу, у Враки, а на том месту се по уверењу мештана некада налазио манастир. *Скадар*, 209; Е. К. Вяземская, *Помощь русских консулов ѝравославному населению Албании в 50-60е ѝоды 19. в.*, Становништво словенског поријекла у Албанији, Титоград, 1991, 532.

¹⁷³ Свинтула је извор између Житиња и Баланца. А. Урошевић помиње остатке цркве Светог Ђорђа код Свинтуле и Свете Богородице на српском гробљу код Житиња. *Горња Морава и Изморник*, 24.

¹⁷⁴ По традицији, овај манастир је саграђен у доба цара Стефана Душана, а црква је страдала после Косовске битке. Камен са цркве наводно је искоришћен у XVIII веку за градњу мостова на речицама Бањи и Добруши. По народној традицији посвећена је Светом Димитрију или Светој Варвари. У време када је Тодор Станковић посетио остатке овог манастира били су сачувани северни и олтарски зид са траговима живописа. Б. Перуничкић, *Писма срѝских конзула из Пришѝине 1890-1900*, Београд 1985, 280 (= *Писма срѝских конзула*); В. Кораћ, *Црква Св. Варваре (Свешѝој Димитрија) у селу Кмеѝовце код Гњилана*, Старине Косова и Метохије 2–3 (1963), 91–97; *Горња Морава и Изморник*, 25.

¹⁷⁵ Тодор Станковић обишао је ову цркву 1897. године. Он наводи да је тада црква, иначе посвећена Светом Николи, била напуштена и цела, али су јој били оштећени свод и кров припрате. Наводи и да се сабор окупљао за летњег Светог Николу, 9. маја по јулијанском календару. После Првог светског рата сељани су обновили ову цркву. *Писма срѝских конзула*, 285; 280; *Пуѝне белешке*, 17; *Задужбине Косова*, 414.

4. Макрешка (Скоруша) храм Св. Никола сабор се скупља о Св. Николи
9. Маја.¹⁷⁶

5. Липовачка (Главичица) храм Св. Тодор сабор се скупља на ускрс.¹⁷⁷

К Бр. 415
Од 12/XII. 1902

Додатак Списку
Рашко-Призренске Епархије

LIST OF ALL THE CHURCHES AND MONASTERIES IN THE RASKA-PRIZREN EPARCHY IN 1902

Summary:

This paper presents the list of churches and monasteries in the Raska-Prizren Eparchy made in 1902. The main part of the list contains a register of 98 churches, chapels and monasteries and 6 churches in ruins. In addition, it has a list of 5 church ruins in the Gnjilane area. This document created Stevan Dimitrijevic, for the needs of the Knjaginja Ljubica Ladies' Committee that was founded as humanitarian society with the aim to help Orthodox churches and monasteries in the territory of the Ottoman Empire. A comparison with the lists created for various needs in 1899, 1909, and 1913, and with the familiar literary sources, shows that there are 30 churches left out from the list. Those churches were not in function due to the lack of liturgical objects or priests, or even because of the existence of newly built churches that became center of village religious life. Although in almost every village in the Eparchy there were church ruins, the list contains only 11, probably because of their practical use, and not because the importance they had for the local and national tradition.

¹⁷⁶ На локалитету Селиште, код Доњег Макреша још током треће деценије XX века видели су се остаци темеља цркве. *Новобрдска Крива Река*, 22, 73.

¹⁷⁷ Атанасије Урошевић помиње остатке цркве Светог Спаса на брду Главичици између Паргеша и Носаља, и остатке цркве Свете Петке код Липовице, близу Беле Воде. Последњу црквину, без податка о томе коме је посевећена, помиње и Т. Станковић 1897. године. *Горња Морава и Изморник*, 24–25; *Лујшне белешке*, 19.